

УДК 338.244.47:159.928.22

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6\(213\)-37-47](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213)-37-47)

Стрельников Віктор Юрійович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри філософії і економіки освіти,
Полтавська академія неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського, Україна
Viktor Strelnikov,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Philosophy and
Economics of Education, M. V. Ostrohradskyi Poltava
Academy of Continuous Education, Ukraine
E-mail: strelnikov@pano.pl.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8822-9517>

Сметана Ірина Степанівна,
викладачка-методист вищої категорії,
Чугуєво-Бабчанський лісовий
фаховий коледж, Україна
Irina Smetana,
Teacher-methodologist of the highest category,
Chuhuevo-Babchansky Forest Applied College, Ukraine
E-mail: smetanairinastepanovna@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9427-6088>

Солодовник Валерій Миколайович,
директор, Чугуєво-Бабчанський лісовий
фаховий коледж, Україна
Valeriy Solodovnik,
Director, Chuhuevo-Babchansky Forest
Applied College, Ukraine
E-mail: solodovnikvalery34@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8228-1237>

КУРСИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК РЕСУРС ПРОЄКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

A Розкриті головні засади створення сприятливих умов для організації безпечного освітнього середовища у закладах освіти. Розглянуто можливості курсів підвищення кваліфікації як ресурсу проєктування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах війни, показано складники діяльності Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського з підвищення кваліфікації і вироблення технологій ефективного управління процесами проєктування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічних працівників в умовах війни.

Окреслено сутність термінів «індивідуальна освітня траєкторія», «індивідуальний навчальний план», «формальна, неформальна та інформальна освіта», «здобувач освіти дорослих», «надавач послуг у сфері освіти дорослих», «особисте освітнє портфоліо», які використовуються у дослідженні. Акцентовано увагу на зміні правового поля в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, яке сприяє свободі вибору педагогічним працівником індивідуальної освітньої траєкторії. Виокремлено основні проблеми в упровадженні означених змін у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які заважають реалізації їхньої індивідуальної освітньої траєкторії.

Теоретично обґрунтовані методологічні основи (принципи) проведення курсів підвищення кваліфікації як ресурсу проєктування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах війни: наступності; усвідомлення; науковості; наочності; предметності; розвивального навчання; демократизації; саморозвитку особистості; психологічної підтримки розвитку особистості слухачів за індивідуальною освітньою траєкторією.

Зроблено висновок про сучасні умови, які позитивно впливають на якість розвитку за індивідуальною освітньою траєкторією слухача: сучасне інформаційне суспільство, яке створює додаткові можливості для проєктування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах неперервної освіти; гуманізація системи неперервної освіти, що впливає на вибір слухачами життєво важливих цінностей, на самовизначення і розвиток за індивідуальною освітньою траєкторією; освітнє законодавство, що надає можливості вибору педагогічним працівником індивідуальної освітньої траєкторії; високий рівень професіоналізму організаторів системи курсів підвищення кваліфікації у руслі сучасної парадигми особистісно-центрованої освіти.

Ключові слова: курси підвищення кваліфікації; неперервна освіта; проєктування; реалізація; принципи; індивідуальна освітня траєкторія педагогічного працівника; заклад неперервної освіти

Advanced training courses as a resource for designing and implementing the individual educational trajectory of a pedagogical worker in wartime conditions

S The possibilities of advanced training courses as a resource for the design and implementation of the individual educational trajectory of a pedagogical worker in the conditions of war are considered, as are the components of the activities of the M. V. Ostrohradskiyi Poltava Academy of Continuous Education on professional development and the development of technologies for effective management of the processes of designing and implementing the individual educational trajectory of pedagogical workers in wartime conditions.

The essence of the terms «individual educational trajectory», «individual curriculum», «formal, informal and informal education», «acquirer of adult education», «provider of services in the field of adult education» and «personal educational portfolio» used in the study is outlined. Attention is focused on the change in the legal field in the system of professional development of pedagogical workers, which promotes the freedom of choice of the individual educational trajectory by the pedagogical worker. The main problems in the implementation of the specified changes in the professional development system of pedagogical workers, which interfere with the implementation of their individual educational trajectory, are highlighted.

Theoretically grounded methodological foundations (principles) of conducting advanced training courses as a resource for designing and implementing the individual educational trajectory of a pedagogical worker in war conditions: consequences; awareness; science; visibility; objectivity; developmental training; democratization; self-development of personality; and psychological support for the development of the personality of students on an individual educational trajectory.

A conclusion was made about modern conditions that positively affect the quality of development along the individual educational trajectory of the student: modern information society, which creates additional opportunities for designing and implementing the individual educational trajectory of a pedagogical worker in conditions of continuous education; humanization of the system of continuous education, which affects the choice of vital values, self-determination, and development according to an individual educational trajectory; educational legislation, which provides opportunities for a pedagogical worker to choose an individual educational trajectory; and high level of professionalism of the organizers of the system of advanced training courses in line with the modern paradigm of person-centered education.

Keywords: professional development courses; continuous education; design; implementation; principles; individual educational trajectory of a pedagogical worker; institution of continuous education

Постановка проблеми. Сучасна ситуація кардинальної перебудови системи освіти України, доповнена воєнною агресією північного сусіда, вимагає вирішення нових завдань якісної підготовки педагогічних працівників, наукового вироблення методологічних засад неперервної освіти, яка стимулює проєктування й реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах війни. Визначення змісту процесу розвитку педагога за його індивідуальною освітньою траєкторією також є практичною й науковою проблемою. Науково-педагогічні і педагогічні працівники Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського здійснюють системну діяльність щодо розроблення технологій ефективного управління процесами підготовки освітян в умовах війни. Тому вважаємо за необхідне розглянути методологічні засади такої

системи неперервної освіти, яка б стимулювала індивідуальну освітню траєкторію педагогічного працівника в умовах війни.

У співробітників Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського домінує чітке переконання, що зовнішня заданість складників процесу підвищення кваліфікації (мети, змісту, методів, технологій, форм тощо) послаблює внутрішню мотивацію слухачів, гіперболізує у них формальні цінності неперервної освіти – одержання документа про підвищення кваліфікації (свідоцтва чи сертифіката), необхідного для проходження атестації. Збільшується відчуження слухача від неперервної освіти, якщо традиційні цілі, зміст, методи, технології, форми підвищення кваліфікації не відповідають його професійним і життєвим потребам, які постійно змінюються, особливо у сучасних умовах воєнної агресії.

Ураховуючи вищесказане, потрібно розробити систему ефективних програм розвитку педагогічних працівників за індивідуальною освітньою траєкторією, у якій би інтегрувалася особистісно-творча й суспільна мета неперервної освіти кожного педагогічного працівника. Проблема полягає у виробленні методологічних засад (принципів) неперервної освіти, які б сприяли стимулюванню підвищення кваліфікації педагогічних працівників за індивідуальною освітньою траєкторією, що зробило б можливим поєднання індивідуальної професійної самореалізації та засвоєння ними в умовах війни завдань реформування української освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій показує, що важливість проблеми забезпечення індивідуального розвитку педагогічного працівника постійно наголошується дослідниками в галузі філософських, психологічних, педагогічних наук, хоча термін «розвиток за індивідуальною освітньою траєкторією» в літературі майже не зустрічається. Здебільшого розглядаються суміжні поняття – «самовдосконалення», «розвиток потенціалу особистості», «самореалізація», «особистісний розвиток», «життєвий шлях» тощо. Сучасні вітчизняні дослідники прагнуть віднайти універсальні засоби діагностики розвитку особистості, практичні засоби управління означеним розвитком педагога за індивідуальною освітньою траєкторією, подолання ним труднощів, що виникають у процесі підвищення кваліфікації у професії. У вітчизняній педагогіці, філософії освіти, психології з'явилися дослідження проблем розвитку особистості педагога в системі вищої й неперервної освіти (О. Авілова [16, с. 349–351]; Н. Білик [6; 14, с. 3–8]; Л. Ворона [15, с. 472–484]; Т. Гура [15, с. 349–351]; І. Зязюн [2, с. 11–57]; І. Калініченко [6; 15, с. 472–484]; Л. Лебедик [3; 15, с. 472–484; 16, с. 349–351]; Н. Лосєва [4, с. 49–53; 17, с. 211–231]; Т. Мулеса [12, с. 60–68]; І. Пасько [7]; В. Радул [10, с. 15–20]; О. Раті [12, с. 60–68]; С. Сисоєва [16, с. 349–351]; Л. Сігаєва [11, с. 165–176]; І. Сметана [13, с. 74–78]; В. Солодовник [13, с. 74–78]; С. Станкевич [16, с. 349–351]; В. Стрельников [3; 12, с. 60–68; 13, с. 74–78; 16, с. 349–351; 17, с. 211–231; 18, с. 35–43]; С. Шаповалова [16, с. 349–351]; С. Шара [15, с. 472–484] та ін.). У той же час створення умов для розвитку в закладі неперервної освіти за індивідуальною освітньою траєкторією слухачів

не є самостійним предметом наукових досліджень, відсутні теоретичні узагальнення розвитку здобувача освіти за індивідуальною освітньою траєкторією, хоча дослідники наголошують на тому, що «особистість є активним суб'єктом процесу власного (зокрема професійного) розвитку» [5, с. 27–40].

Поширення у системі неперервної освіти ідей педоцентризму (людиноцентризму) стало причиною звернення організаторів неперервної освіти педагогічних працівників до проблеми стимулювання їхньої індивідуальної освітньої траєкторії, що особливо актуальним стає в умовах війни. Творча професійна самореалізація педагогічного працівника полягає в розвитку його педагогічних здібностей, його педагогічної майстерності. Втілення фахових здібностей особистості педагогічного працівника в його професійній діяльності, бачення в індивідуальній освітній траєкторії себе як продукту своєї професійної діяльності в індивідуальній освітній траєкторії, є процесом професійної самореалізації.

Як бачимо, проблема розвитку педагогічного працівника за індивідуальною освітньою траєкторією є однією зі складних і постійно актуальних у філософських і психолого-педагогічних дослідженнях. Однак у теоретичних дослідженнях мало уваги надано змінам, які відбуваються у системі підвищення кваліфікації і проблемам, які заважають реалізації їхньої індивідуальної освітньої траєкторії, обґрунтуванню принципів розвитку педагогічного працівника за індивідуальною освітньою траєкторією. Практично відсутній узагальнений досвід такого навчання слухачів у закладі неперервної освіти, яке б стимулювало індивідуальну освітню траєкторію педагогічного працівника в умовах війни.

Виділення невирішених раніше частин означеної проблеми. Існує потреба в ефективних програмах розвитку педагогічних працівників за індивідуальною освітньою траєкторією, особливо роль в означеному розвитку можуть мати курси підвищення кваліфікації як ресурс проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах війни. Саме на курсах підвищення кваліфікації закладаються основи науково обґрунтованого проектування педагогічними працівниками індивідуальної освітньої траєкторії, головними чинниками

якої є належна їхня фахова підготовка до її складання, наявність методологічно й методично обґрунтованих індивідуально зорієнтованих програм, які б допомагали педагогічним працівникам у проєктуванні індивідуальної освітньої траєкторії, що будуть реалізовані у практичній діяльності закладів освіти.

Мета статті полягає у теоретико-практичному обґрунтуванні можливостей курсів підвищення кваліфікації для стимулювання успішного проєктування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах війни.

Завдання дослідження полягає, по-перше, в окресленні сутності термінів «індивідуальна освітня траєкторія», «індивідуальний навчальний план», «формальна, неформальна та інформальна освіта», «здобувач освіти дорослих», «надавач послуг у сфері освіти дорослих», «особисте освітнє портфоліо», які використовуються у цій проблематиці; по-друге, акцентуванні уваги на змінах правового поля в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників; по-третє, в окресленні основних проблем у впровадженні означених змін у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які заважають реалізації їхньої індивідуальної освітньої траєкторії; по-четверте, в обґрунтуванні методологічних основ (принципів) системи авторських курсів підвищення кваліфікації, які стимулюють розвиток педагогічного працівника за індивідуальною освітньою траєкторією.

Викладення основного матеріалу розпочнемо з першого завдання дослідження – аналізу основних термінів, які використовуються для вирішення означеної проблеми.

У Законі України «Про освіту» [1] термін «індивідуальна освітня траєкторія» згадується 4 рази.

Так, ст. 1. «Основні терміни та їх визначення» [там само] тлумачить, що:

– «*індивідуальна освітня траєкторія* – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності,

методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план» [там само];

– «*індивідуальний навчальний план* – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів» [там само].

Ст. 53. «Права та обов'язки здобувачів освіти» підтверджує, що:

– «здобувачі освіти мають право на: навчання впродовж життя та академічну мобільність; *індивідуальну освітню траєкторію*, що реалізується, зокрема, через вільний вибір видів, форм і темпу здобуття освіти, закладів освіти і запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін та рівня їх складності, методів і засобів навчання» [там само].

Чи відносимо до здобувачів освіти самих педагогічних працівників? Безперечно, адже вони мають постійно вчитися і самостійно проєктувати індивідуальну освітню траєкторію. Де (у формальній, неформальній чи інформальній освіті) і як йому вчитися пропонує освітнє законодавство, яке також лише формується. Найпоширенішою для вчителя є інформальна освіта (самоосвіта), яка є цілеспрямованою, ретельно спланованою, але й не інституціоналізованою, менше організованою і структурованою, ніж формальна і неформальна.

У проєкті Закону України «Про освіту дорослих» [9], який внесений на розгляд Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України 22 лютого 2022 року (за два дні до війни – 24 лютого 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення РФ в Україну) і прийнятий Верховною Радою України за основу 12 січня 2023 року, є одна згадка про індивідуальну освітню траєкторію:

У ст. 21. «Здобувачі освіти дорослих» говориться, що:

1. Здобувачами освіти дорослих є дорослі особи, що здобувають освіту за будь-яким складником освіти дорослих.

2. Здобувачі освіти дорослих мають право на: вільний вибір програм, заходів і надавачів послуг у сфері освіти дорослих, крім випадків, передбачених законодавством або трудовим

договором; якісні освітні послуги у сфері освіти дорослих; територіальну доступність освіти дорослих; безпечність освіти дорослих; доступ до інформації про послуги у сфері освіти дорослих; визнання результатів навчання, здобутих у неформальній та інформальній освіті, неформальному професійному навчанні; *індивідуальну освітню траєкторію* та врахування індивідуального темпу навчання під час здобуття освіти дорослих» [там само].

У ст. 1 цього проекту «Основні терміни та їх визначення» подані такі з них, якими теж будемо оперувати: «*доросла особа* – особа, яка досягла повноліття; здобувач освіти дорослих – доросла особа, яка набуває необхідних компетентностей шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти у випадках, визначених цим Законом; *надавач послуг у сфері освіти дорослих* – юридична особа, відокремлений підрозділ юридичної особи, фізична особа – підприємець, яка провадить освітню діяльність у сфері освіти дорослих відповідно до цього Закону; *особисте освітнє портфоліо* – сукупність відомостей про документи щодо персональних досягнень особи, що засвідчують результати навчання, здобуті шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти, у т. ч. у процесі безперервного професійного розвитку» [там само]. Як ми знаємо, навчання без контролю за його результатами не буває, тому результатом проходження індивідуальної освітньої траєкторії є особисте освітнє портфоліо педагогічного працівника.

Щодо *другого завдання* дослідження, вкажемо лише на дві принципові зміни у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Так, згідно з Порядком підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800: 1) підвищення кваліфікації вчителів може бути проведене на базі закладу освіти; 2) педагогічні працівники самостійно обирають конкретні форми, види, напрями та суб'єкта з надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації (п. 7), у т. ч. й у фізичній особи (п. 9), а результати такої форми підвищення кваліфікації визнаються рішенням педагогічної (вченої) ради відповідного закладу освіти (п. 24). Також передбачено, що підвищення кваліфікації здійснюється за рахунок коштів державного та/

або місцевого бюджетів, а також за рахунок інших коштів, передбачених у кошторисі закладу освіти на підвищення кваліфікації (п. 17) [8].

Для вирішення *третього завдання* дослідження щодо проблем у впровадженні змін у систему підвищення кваліфікації вчителів, які заважають реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника, скористаємось результатами опитування громадського об'єднання «Смарт освіта» у рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раєт в Україні [7].

Так, згідно з опитуванням 279 респондентів, названо 10 основних проблем, що заважають реалізації їхньої індивідуальної освітньої траєкторії: 1) відсутність інформації: не в усіх закладах освіти вчителі обізнані з планом підвищення кваліфікації на рік; 2) примусова «сертифікаціоманія»: від учителів вимагають надати документи про не менше як 30 годин підвищення кваліфікації на рік; 3) перевантаження і професійне вигорання: підвищення кваліфікації відбувається в неробочий час і веде до перепрацювань; 4) педагогічних працівників не влаштовує якість курсів: зміст курсів часто застарілий, заходи не формують практичних навичок; 5) форми навчання також не влаштовують: є потреба в інтерактивному навчанні – «живе спілкування» проти «зручного онлайну»; 6) висока вартість якісних курсів: оплата курсів, які читають не в ІППО чи АНО, найчастіше відбувається з кишені вчителя; 7) важко реалізувати свої запити (індивідуальну освітню траєкторію): відсутність реальної можливості обирати курси й заходи; 8) незарахування здобутих сертифікатів: інколи адміністрація використовує погрозу не затвердити сертифікати на педраді як інструмент примусу вчителів до навчання лише в ІППО або АНО; 9) емоційний тиск з боку адміністрації шкіл і працівників ІППО й АНО: зверхність, нетактовність і принизливе ставлення до вчителів; 10) академічна недоброчесність: не лише суб'єктів підвищення кваліфікації, але й самих учителів [там само].

З огляду на результати опитування респондентів, перейдемо до четвертого завдання дослідження (обґрунтування методологічних основ системи авторських курсів підвищення кваліфікації, що

стимулюють розвиток педагогічного працівника за індивідуальною освітньою траєкторією), адже запропонована нами система курсів сприяє вирішенню означених проблем на теоретичному і практичному рівнях.

Системні авторські курси «Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін» передбачені для всіх педагогічних працівників закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної) і фахової передвищої освіти. Окрім курсів підвищення кваліфікації для педагогічних працівників Чугуєво-Бабчанського лісового фахового коледжу (про них піде мова далі), були проведені курси підвищення кваліфікації Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського на базі Полтавського комерційного технікуму (тепер – Полтавський фаховий коледж підприємництва і ресторанного бізнесу) (у березні 2020 року, у лютому 2021 року, у березні 2022 року та в березні 2023 року), Полтавського базового медичного коледжу (у квітні 2020 року), Відокремленого структурного підрозділу «Хорольський агропромисловий фаховий коледж Полтавської державної аграрної академії» (у січні 2021 року), КЗ «Херсонський базовий медичний фаховий коледж» Херсонської обласної ради (у грудні 2020 року – січні 2021 року), Відокремленого структурного підрозділу «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету» (у січні 2023 року), Київського авіаційного фахового коледжу (у лютому-березні 2023 року).

Перевагами системних курсів є:

– програма курсів ураховує замовлення споживачів освітніх послуг щодо змісту і тривалості курсів (тижневі курси на 30 або 72 год., двотижневі – 108 год., тритижневі і чотиритижневі – 150 год. за вибором закладу освіти);

– авторські курси суттєво економлять час і кошти педагогічних працівників (деякі кошти виділені державою на підвищення кваліфікації, згідно з кошторисом курсів, залишаються на рахунку закладу освіти – витрати на освітлення, опалення, прибирання, друкування роздаткових матеріалів тощо);

– слухачі отримують свідоцтво державного зразка або сертифікат із записом про підвищення кваліфікації, де чітко вказується напрям і тематика навчання («Сучасні технології навчання

і методики викладання дисциплін»), кількість годин, вказуються навчальні дисципліни, які викладає педагогічний працівник, адже навчання сучасним технологіям і методикам відбувається на матеріалі цих дисциплін;

– у закладі освіти одночасно запроваджуються сучасні технології та методики навчання, педагогічні працівники відразу відчувають зміни у власному світосприйманні та результатах роботи;

– курси «запускають програму» вдосконалення педагогічних працівників у викладанні власної навчальної дисципліни, яка є ефективнішою, ніж попередні роки самоосвіти й організованого підвищення кваліфікації;

– удосконалюється кваліфікація педагогічних працівників, не зупиняючи освітній процес (навчання на курсах відбувається, переважно, у другій половині дня чи у канікулярний час);

– курси дають змогу підготуватися до різноманітних перевірок, роблять заклад освіти конкурентнішим;

– забезпечуються умови для особистісного і професійного розвитку суб'єктів навчання (зокрема, педагогічного працівника й учня чи студента).

Завжди пропонуються на вибір педагогічних працівників теми для курсів, а їхня програма складається на основі їхніх пропозицій як замовників.

Такою є *примірна тематика*: Філософія освіти. Загальні основи педагогіки. Педагогічна та професійна психологія. Педагогічний та психофізіологічний тренінг. Моделювання професійної підготовки та діяльності фахівця. Системний підхід в освіті. Педагогічний контроль. Дидактичні системи в освіті. Порівняльна педагогіка. Управління закладом освіти. Основи акмеології. Соціалізація особистості. Сучасні технології навчання. Інтенсивне електронне навчання. Здоров'язбережувальні технології навчання. Надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу у закладах освіти. Педагогічне спілкування на основі нейролінгвістичного програмування. Психодіагностика на службі педагогічного працівника.

Серед форм навчання переважають практикуми і психолого-педагогічні тренінги. Так, у практикумі з підготовки до застосування технологій інтенсивного і прискореного навчання

«Сучасні технології навчання» розглядаються чіткі алгоритми технологій, які постійно відпрацьовуються: модульні, ігрові, дослідницькі технології, кооперативне навчання, технології навчання у співробітництві; проєктивна освіта, метод проєктів; можливості інформаційних технологій і дистанційної освіти; прискорене навчання; методики ефективного швидкісного читання; використання «опорних сигналів» В. Шаталова та «І-карт» Т. Б'юзена тощо.

На практикумі «Інтенсивне електронне навчання» вивчаються: вимоги до проєктування дидактичної системи; прогнозування можливостей навчальної діяльності кожного студента; конструювання певних якостей; моделювання стратегії навчальної діяльності та її реалізація; проєктування мети, змісту і засобів навчання; моніторинг якості дидактичної системи за міжнародними стандартами ISO 9000; проєктування інноваційних технологій навчання, компонентів середовища тощо.

На тренінгу «Здоров'язбережувальні технології навчання: Як навчаючи, отримувати задоволення і зберегти власне здоров'я?» відпрацьовуються: здоров'язбережувальні технології навчання; способи розвитку емоційного інтелекту; тренування власного самопочуття; способи психологічного розвантаження, оволодіння психічними станами; технології сугестопедії тощо.

Під час психолого-педагогічного тренінгу «Педагогічне спілкування на основі нейролінгвістичного програмування: Як ефективно спілкуватися?» педагоги оволодівають способами: педагогічного спілкування з використанням технології НЛП; розвитку лідерських навичок учня чи студента; проєктування й освоєння технологій ефективного спілкування тощо.

На тренінгах «Психодіагностика на службі педагогічного працівника: Як діагностувати особистісний розвиток учня чи студента?», «Надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу у закладах освіти» педагоги набувають умінь діагностувати: особливості розвитку пізнавальних психічних процесів (уваги, мислення, уяви, пам'яті, інтелекту і креативності), емоційно-вольової сфери особистості учня чи студента, його індивідуально-психологічних особливостей (темпераменту, характеру,

здібностей); складники його розвитку; способи надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу у закладах освіти.

На основі теоретичного узагальнення досвіду проведення близько 150 означених курсів за останні 20 років (2003–2023 рр.), були обґрунтовані принципи такого підвищення кваліфікації, що реально стимулює розвиток за індивідуальною освітньою траєкторією слухачів.

Стимулюють розвиток слухачів за індивідуальною освітньою траєкторією важливі традиційні принципи дидактики: а) наступності; б) усвідомлення; в) науковості; г) наочності; д) предметності; е) розвивального навчання. Вони склали методологічну основу системи курсів підвищення кваліфікації, адже йдуть у руслі сучасної парадигми особистісно-центрованої освіти. Окрім традиційних принципів дидактики, виділені сучасні її принципи, які стимулюють успішне проєктування та реалізацію розвитку за індивідуальною освітньою траєкторією слухачів: є) демократизації курсів підвищення кваліфікації; ж) саморозвитку особистості слухача; з) психологічної підтримки розвитку особистості за спроєктованою індивідуальною освітньою траєкторією.

Особливостями застосування вказаних принципів є:

а) принцип наступності передбачає, що мета, зміст і технології підвищення кваліфікації зберігають зв'язок із тим типом професійних знань, які слухач отримав раніше (так, підвищення кваліфікації педагогічних працівників зі стимулювання їхньої індивідуальної освітньої траєкторії проходило через короткотерміновий курс-тренінг «Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін у закладах фахової передвищої освіти», який відбувся за участю педагогічних працівників Чугуєво-Бабчанського лісового фахового коледжу і Лубенського лісотехнічного коледжу у березні 2020 року, коли у навчанні брало участь 42 особи; у лютому 2021 року відбувся другий етап – курси «Компетентнісно-орієнтоване навчання у закладах фахової передвищої освіти» теж для педагогічних працівників коледжу спільно з викладачами Полтавського комерційного технікуму, де підвищили кваліфікацію 30 осіб; у листопаді 2022 року проходив третій етап курсів підвищення кваліфікації лише для педагогічних

працівників коледжу «Технології інтенсивного електронного навчання під час вивчення дисциплін у закладі фахової передвищої освіти», на яких були присутніми 19 осіб; завершальний, четвертий етап – у жовтні 2023 року були проведені курси з проблематики «Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін у закладах фахової передвищої освіти в умовах інклюзивного освітнього простору», також лише для співробітників коледжу, у яких брало участь 12 осіб; аналіз цих курсів показав, що у їхньому проведенні збережено логічний зв'язок і наступність, хоча вони були різними як за змістом навчальної інформації, так і за методиками, прийомами і технологіями її подання слухачам);

б) принцип усвідомлення передбачає спрямованість індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника проти схоластики і талмудизму; напрями індивідуальної освітньої траєкторії мають співвідноситися слухачем із чітким власним чуттєвим образом, уявленням; цього вимагає, для прикладу, важливий складник індивідуальної освітньої траєкторії – оволодіння інноваціями, віртуально-тренінговим технологіями; мають застосовуватися ілюстрації, конкретні приклади, схеми тощо;

в) принцип науковості у проектуванні індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника, який часто лише декларується й розуміється у вузькоемпіричному, а не в діалектичному значенні; принцип науковості вимагає, щоб педагог глибоко усвідомлював в умовах війни завдання і складники індивідуальної освітньої траєкторії, орієнтувався в навчальній роботі на уявлення про неперервну освіту як відкриту систему, а про розвиток як слухача за індивідуальною освітньою траєкторією – як на самоорганізований процес (поєднував формальну, неформальну й інформальну освіту); реалізація принципу науковості в успішному проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника внутрішньо пов'язана зі зміною у нього типу педагогічного мислення, нав'язаного попередньою системою неперервної освіти, саме з переходом до розвинутого теоретичного педагогічного мислення, що лежить в основі його творчого ставлення до педагогічної практики; слухач має чітко відчувати новизну і своєрідність уявлень про успішне проектування й реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії, у

нього має бути сформований дослідницький підхід до процесу проектування й реалізації означеної траєкторії; принцип науковості передбачає відповідність курсів таким вимогам: 1) їхній зміст має відповідати рівню сучасної науки; 2) знайомити зі структурою, алгоритмами, прийомами й методами проектування індивідуальної освітньої траєкторії; 3) розкривати закони і закономірності процесу означеного проектування;

г) принцип наочності передбачає у проектуванні індивідуальної освітньої траєкторії перехід від конкретного до загального (проект у вигляді знакових моделей, які можуть бути матеріальними, графічними чи словесними);

д) принцип предметності фіксує можливість і доцільність відкриття слухачами загального змісту проекту індивідуальної освітньої траєкторії як основи для подальшого виявлення окремих його позицій, тобто передбачається протилежний підхід – «від загального до конкретного»; тому важливо запропонувати їм універсальну модель індивідуальної освітньої траєкторії – природовідповідну, захоплюючу, необхідну для реальної роботи над собою як особистістю (якості) і професіоналом (функції); дотримання принципу предметності забезпечить виділення загального у проекті індивідуальної освітньої траєкторії й побудову на її основі конкретного проекту; це радикально змінить можливості педагогічного працівника у проектуванні індивідуальної освітньої траєкторії;

е) принцип розвивального навчання на курсах підвищення кваліфікації як ресурсів проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах війни передбачає можливість управління часом (темпом) і змістом (структурою) проекту педагогічного працівника індивідуальної освітньої траєкторії за допомогою цілеспрямованої організації навчальних впливів;

є) принцип демократизації, пов'язаний зі створенням на курсах підвищення кваліфікації сприятливих демократичних умов для педагогічних працівників, що сприятиме ефективному проектуванню та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії в умовах війни; важливими є рівноправність, взаємна зацікавленість у розвитку всіх суб'єктів неперервної освіти;

ж) принцип саморозвитку особистості полягає у забезпеченні розвитку самостійності

слухача у стратегії успішного проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, формуванні її мети, плануванні етапів; принцип виявляється в активності особистості слухача, його самовдосконаленні, на що вказують дослідники (Н. Білик [6; 14, с. 3–8]; І. Зязюн [2, с. 11–57]; Л. Лебедик [3]; Н. Лосева [4, с. 49–53; 17, с. 211–231]; Т. Мулеса [12, с. 60–68]; І. Пасько [7]; В. Радул [10, с. 15–20]; О. Рагі [12, с. 60–68]; Л. Сігаєва [11, с. 165–176]; І. Сметана [13, с. 74–78]; В. Солодовник [13, с. 74–78]; В. Стрельников [3; 12, с. 60–68; 13, с. 74–78; 18, с. 35–43] та ін.); серед цілей слухачів у стратегії проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії має першочергове значення сфера потреб, інтересів, мотивів, здібностей до творчої професійної діяльності; системоутворюючою особистісною якістю, що забезпечує саморозвиток педагогічного працівника за індивідуальною освітньою траєкторією є рефлексія, адже курсист має розвивати себе й активно культивувати в собі, завдяки рефлексії, свою неповторну індивідуальну освітню траєкторію, власну індивідуальність і творчий педагогічний потенціал;

з) принцип психологічної підтримки розвитку слухачів за індивідуальною освітньою траєкторією передбачає зміну функцій психологічної служби у закладах неперервної освіти, яка має надавати індивідуальну консультативну допомогу, що важливо в умовах війни; а домінуюча їхня функція в неперервній освіті із проведення групових форм занять, групових тренінгів сприяє розвитку професійного мислення, а не розвитку на основі індивідуальної освітньої траєкторії творчих педагогічних якостей особистості слухача; його особистий контакт із кваліфікованим психологом є унікальним засобом його індивідуальної підтримки, якщо він усвідомлює власну потребу успішного проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії.

Виконання означених дидактичних принципів дає змогу визначити психолого-педагогічні умови, за яких успішне проектування та реалізація індивідуальної освітньої траєкторії слухача стане метою курсів підвищення кваліфікації, їй буде підпорядкована вся система неперервної освіти, не буде стихійним процесом і суперечити установкам традиційної системи неперервної освіти.

Отже, аналіз сучасної педагогічної, філософської, психологічної, соціологічної

літератури допоміг визначити соціальні і психолого-педагогічні умови, які позитивно впливають на якість проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії слухача: 1) сучасне інформаційне суспільство, що створює додаткові можливості для проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах неперервної освіти; 2) гуманізація системи неперервної освіти, що впливає на вибір слухачів життєво важливих цінностей, на самовизначення і розвиток за індивідуальною освітньою траєкторією; 3) освітнє законодавство, яке надає можливості вибору педагогічним працівником індивідуальної освітньої траєкторії; 4) високий рівень професіоналізму організаторів системи курсів підвищення кваліфікації у руслі сучасної парадигми особистісно-центрованої освіти.

Висновки. Розгляд концептуальних основ підвищення кваліфікації, зокрема, його принципів, які створюють умови для успішного проектування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії слухача, показав, що акцент зроблений на їхньому суб'єктивному досвіді та активності у проектуванні й реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. Педагогічний працівник зміг побачити свою працю в цілому, продемонструвати здатність вийти за межі буденної щоденної практики, зробити педагогічну працю предметом індивідуальної освітньої траєкторії й подальшого практичного перетворення. Це дає змогу педагогічному працівнику: а) конструювати у подальшій діяльності власне майбутнє у проєкті індивідуальної освітньої траєкторії; б) правильно розуміти, осмислювати, оцінювати труднощі і протиріччя професійної діяльності; в) самостійно й конструктивно вирішувати професійні проблеми через проєкт індивідуальної освітньої траєкторії, складений на основі власних ціннісних орієнтацій; г) розглядати професійні труднощі як стимул для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії. Вирішальним елементом ситуації успішного проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії є необхідність робити вибір напряму руху означеною траєкторією, що дає відчуття свободи й відповідальності.

Зважаючи на нові парадигмальні підходи, методологія дослідження проблеми успішного проектування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії слухачів передбачає:

а) особистісну орієнтацію системи неперервної освіти, орієнтацію на актуальні потреби особистості у процесі її конструктивного професійного саморозвитку, самовизначення і професійної самореалізації; б) акцент на розвитку особистості слухача, коли система курсів підвищення кваліфікації розглядається як ресурс проєктування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії педагогічного працівника в умовах війни, розгортання його особистісного потенціалу, самоактуалізації, руху до реалізації індивідуальної освітньої траєкторії у контексті перспектив професійного шляху; в) культурну спрямованість системи неперервної освіти на відміну від ідеології втілення соціальних вказівок.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у дослідженні можливостей системи неперервної освіти для стимулювання індивідуальної освітньої траєкторії та створення умов для розвитку слухачів за індивідуальною освітньою траєкторією. Педагогічні працівники мають активно конструювати своє майбутнє, вирішувати освітні проблеми на основі правильних ціннісних орієнтацій, розглядати професійні труднощі в умовах війни як стимул для вдосконалення освітньої діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38/39. ст. 380. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ : ВІПОЛ, 2000. С. 11–57.
3. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю., Стрельников М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін : навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2020. 303 с. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15703>
4. Лосева Н., Стрельников В. Розвиток готовності педагогічних працівників до самовдосконалення на основі короткотермінових курсів-тренінгів. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. 2020. № 1 (190). С. 49–53. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/194128>
5. Моргун В. Ф. Концепція багатовимірного розвитку особистості та її застосування. *Філософська і соціологічна думка*. 1992. № 2. С. 27–40.
6. Науково-методичний підхід до вдосконалення педагогічної майстерності педагогічних працівників у

системі підвищення кваліфікації : електрон. навч.-метод. посіб. / упоряд.: І. О. Калініченко, Н. І. Білик. Полтава : ПОІППО, 2021. 184 с. URL: http://poippo.pl.ua/images/2021/modul-2021_%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf

7. Пасько І. Гроші (не) ходять за вчителем: про проблеми й зміни в системі підвищення кваліфікації вчителів. URL: <https://nus.org.ua/articles/groshi-ne-hodyat-za-vchytel-pro-problemy-j-zminy-v-systemi-pidvyshhennya-kvalifikatsiyi-vchyteliv/>

8. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-n#n10>

9. Про освіту дорослих : проект Закону України від 10.02.2022 № 7039. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/L06948A>

10. Радул В. В. Соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 15–20.

11. Сігаєва Л. Є. Андрагогіка – теорія ціложиттєвого розвитку особистості. *Педагогічний процес: теорія і практика*. Київ : ЕКМО, 2010. Вип. 3, ч. II. С. 165–176.

12. Стрельников В., Раті О., Мулеса Т. Розвиток у викладачів закладів фахової передвищої освіти навичок застосування сучасних технологій навчання в умовах інклюзивного освітнього простору. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 3 (210). С. 60–68. URL : <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/279765/276089>

13. Стрельников В., Сметана І., Солодовник В. Навчання лідерству майбутніх фахівців у лісовому коледжі. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 1 (202). С. 74–78. URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/252258/250510>

14. Bilyk N. Advanced training personal-courses as a way of self-designing of teacher's educational trajectory. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*. 2018. No. 28 (4). P. 3–8. (Canada) ISSN 2313-7525. Orcid iD 0000-0003-2344-5347

15. Shara S. O., Vorona L. I., Kalinichenko I. O., Lebedyk L. V., Olifira L. M. The formation of the humanistic position of the student in the educational process. *Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment*. 2020. Vol. 8, № 3. P. 472–484.

16. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L. V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11 (2). P. 349–351. URL: <https://www.ujecology.com/articles/leadership-and-social-work-in-the-environmental-management-system.pdf>

17. Strelnikov V., Losyeva N. Zasady opracowania podstawowego modelu dyscypliny naukowej w systemie dydaktycznym szkolnictwa wyższego na Ukrainie. *Paideia*. Warszawa : Collegium Verum, 2020. № 2. P. 211–231.

18. Strelnikov V. Yu. Concept of designing advanced postgraduate pedagogical education, development and selfdevelopment of teacher pedagogical skills in the new Ukrainian school. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School* : monograph / edit.: I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : OKTAN PRINT s.r.o. 2020. P. 35–43.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR) [Information of the Verkhovna Rada (VVR)]*, 38/39, 380. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
2. Zyazyun, I. A. (2000). Intelktualno-tvorchyy rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoyi osvity [Intellectual and creative personality development in the conditions of continuous education]. In I. A. Zyazyun (Ed.), *Neperervna profesiyna osvita: problemy, poshuky, perspektyvy [Continuing professional education: problems, searches, prospects]: monohrafiya* (pp. 11-57). Kyiv: VIPOL [in Ukrainian].
3. Lebedyk, L. V., Strelnikov, V. Yu., & Strelnikov, M.V. (2020). *Suchasni tekhnolohiyi navchannya i metodyky vykladannya dystsyplin [Modern learning technologies and methods of teaching disciplines]: navchalno-metodychnyy posibnyk dlya slukhachiv kursiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv serednoyi, profesiynoyi (profesiyno-tekhnichnoyi), fakhovoyi peredvyshchoyi ta vyshchoyi osvity*. Poltava: ASMI. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/15703> [in Ukrainian].
4. Losyeva, N., & Strelnikov, V. (2020). Rozvytok hotovnosti pedahohichnykh pratsivnykiv do samovdoskonalennya na osnovi korotkotermynovykh kursiv-treninhiv. [Development of the readiness of pedagogical workers for self-improvement based on short-term training courses]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (190), 49-53. Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/194128> [in Ukrainian].
5. Morhun, V. F. (1992). Kontseptsiya bahatovymirnoho rozvytku osobystosti ta yiyi zastosuvannya [The concept of multidimensional personality development and its application]. *Filosofska i sotsiolohichna dumka [Philosophical and sociological thought]*, 2, 27-40 [in Ukrainian].
6. Kalinichenko, I. O., & Bilyk, N. I. (Comps.). (2021). *Naukovo-metodychnyy pidkhid do vdoskonalennya pedahohichnoyi maysternosti pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pidvyshchennya kvalifikatsiyi [A scientific and methodological approach to improving the pedagogical skill of pedagogical workers in the system of professional development: electronic]: elektron. navch.-metod. posib*. Poltava: POIPPO. Retrieved from http://poippo.pl.ua/images/2021/modul-2021_%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%86%D0%91%D0%9D%D0%98%D0%9A.pdf [in Ukrainian].
7. Pasko, I. (2023). *Hroshi (ne) khodyat' za vchytelem: pro problemy y zminy v systemi pidvyshchennya kvalifikatsiyi vchyteliv [Money (doesn't) follow the teacher: about problems and changes in the teacher training system]*. Retrieved from <https://nus.org.ua/articles/groshi-ne-hodyat-za-vchytelem-pro-problemy-j-zminy-v-systemi-pidvyshchennya-kvalifikatsiyi-vchyteliv/> [in Ukrainian].
8. *Poryadok pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [The procedure for improving the qualifications of pedagogical and scientific-pedagogical workers]*. (2019). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serpnia 2019 r. № 800. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-n_#n10 [in Ukrainian].
9. *Pro osvitu doroslykh [On Adult Education]: proekt Zakonu Ukrainy vid 10.02.2022 № 7039*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/JI06948A> [in Ukrainian].
10. Radul, V. V. (2011). Sotsialna zrilist yak vershyna akmeolohichnoho rozvytku osobystosti [Social maturity as the pinnacle of acmeological personality development]. *Ridna shkola [Native school]*, 3, 15-20 [in Ukrainian].
11. Sihayeva, L. Ye. (2010). Andrahohika – teoriya tsilozhyttyevoho rozvytku osobystosti [Andragogy – the theory of lifelong personality development]. In *Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka [Pedagogical process: theory and practice]* (Is. 3, p. II, pp. 165-176). Kyiv: EKMO [in Ukrainian].
12. Strelnikov, V., Rati, O., & Mulesa, T. (2023). Rozvytok u vykladachiv zakladiv fakhovoyi peredvyshchoyi osvity navychok zastosuvannya suchasnykh tekhnolohiy navchannya v umovakh inklyuzyvnoho osvith'oho prostoru [Development of the skills of the teachers of institutions of professional preliminary higher education in the application of modern learning technologies in the conditions of an inclusive educational space]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 3 (210), 60-68. Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/279765/276089> [in Ukrainian].
13. Strelnikov, V., Smetana, I., & Solodovnik, V. (2022). Navchannya liderstvu maybutnikh fakhivtsiv u lisovomu koledzhi [Leadership training of future specialists at the forestry college]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 1 (202), 74-78. Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/252258/25051> [in Ukrainian].
14. Bilyk, N. (2018). Advanced training personal-courses as a way of self-designing of teacher's educational trajectory. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*,. 8 (4), 3-8. ISSN 2313-7525 Orcid iD 0000-0003-2344-5347
15. Shara, S. O., Vorona, L. I., Kalinichenko, I. O., Lebedyk, L. V., & Olifira, L. M. (2020). The formation of the humanistic position of the student in the educational process. *Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment*, 8, 3, 472-484.
16. Strelnikov, V.Yu., Lebedyk, L.V., Hura, T.V., Sysoieva, S.I., Stankevych, S.V., Shapovalova, E.V., & Avilova, O.Ye. (2021). Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*, 11 (2), 349-351. Retrieved from <https://www.ujecology.com/articles/leadership-and-social-work-in-the-environmental-management-system.pdf>
17. Strelnikov, V., & Losyev, N. (2020). Zasady opracowania podstawowego modelu dyscypliny naukowej w systemie dydaktycznym szkolnictwa wyższego na Ukrainie. *Paideia*, 2, 211-231.
18. Strelnikov, V. Yu. (2020). Concept of designing advanced postgraduate pedagogical education, development and selfdevelopment of teacher pedagogical skills in the new Ukrainian school. In I. F. Prokopenko, & I. M. Trubavina (Eds.), *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* (pp. 35-43). Prague: OKTAN PRINT s.r.o.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 27.10.2023